

**DEPORTACIJA BOSANSKIH IZBJEGLICA
IZ CRNE GORE**

ULOGA DRŽAVNOG TUŽIOCA

MAJ 1992 - FEBRUAR 2007.

Advokatska kancelarija Prelević

23. 02. 2007.

U maju 1992. godine crnogorska policija je neosnovano lišila slobode oko stotinu bosanskih izbjeglica Muslimana i izručila ih njima neprijateljskim vojnim formacijama bosanskih Srba u BiH. Samo deset deportovanih izbjeglica je preživjelo.¹

Većina podataka o ovom ratnom zločinu protiv civilnog stanovništva dostupna je javnosti od samog zločina. Već 1992. godine o tome je raspravljano u Skupštini RCG, kojoj su dostavljene dvije detaljne informacije MUP-a RCG. Štampa je iscrpno pisala uz objavljivanje faksimila dokumenata.

Porodice 37 žrtava deportacije² počev od 6. 12. 2004. godine podnijele su tužbe za naknadu štete protiv Republike Crne Gore, koju zastupa državni tužilac.

Pod pritiskom javnosti i u cilju prekida parničnih postupaka, državni tužilac je tek 18. 10. 2005. godine podnio Zahtjev za sprovođenje istrage protiv šest bivših službenika MUP-a RCG zbog osnovane sumnje da su izvršili Ratni zločin protiv civilnog stanovništva „prinudnim preseljenjem“ izbjeglica iz Crne Gore u BiH. Ovaj Zahtjev je kontradiktoran činjeničnom i pravnom stanju, istraga do danas nije okončana i niko nije optužen.

Ustavna i zakonska pozicija državnog tužioca čini ovu instituciju ključnim faktorom za procesuiranje zločina počinjenih u ratovima devedesetih, što je preduslov za suočavanje sa prošlošću. Bez pravovremene, stručne i iskrene pripreme slučaja od strane državnog tužioca, sud ne može doprinjeti njihovom rasvetljavanju.

Ovaj materijal ima za cilj da pojasni ulogu državnog tužioca Crne Gore od učešća, preko nepostupanja do „lažnog“ postupanja povodom ovog zločina koji se izdvaja od ostalih (Kaluđerski Laz, Morinj, Štrpci, Dubrovnik i dr.) jer je u potpunosti organizovan i izveden od strane organa Republike Crne Gore.

¹ Šeki Radončić, „KOBNA SLOBODA – Deportacija bosanskih izbjeglica iz Crne Gore“, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2005.

² Advokatska kancelarija Prelević zastupa 182 tužioca, članova porodica 37 žrtava deportacije, od kojih su šestorica preživjeli. U nastavku će svi biti nazivani istim terminom „žrtve“ u skladu sa tačkom 8 Rezolucije Generalne skupštine UN br. 60/147 „Osnovna načela i smjernice o pravnom lijeku i pravu na reparacije žrtava teških kršenja ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava“ od 16.12.2005, Prilog, str. 1

1. Tužilaštvo je odobrilo ratni zločin protiv civilnog stanovništva

- Policijska akcija 1992. godine izvedena je uz saglasnost nadležnog tužilaštva:

„U tada otvorenoj dilemi *uz konsultacije s nadležnim tužilaštvom*, donijeta je odluka da se u nemogućnosti procesuiranja krivičnog progona u Crnoj Gori zbog teškoća u odnosu na broj osumnjičenih i zbog problema u obezbjeđenju materijalnih dokaza i svjedoka ... sa tim licima koja su došla iz BiH postupi u skladu sa policijskom praksom servisiranja zahtjeva za lišavanje slobode i primopredajom...“ (kurziv naš).

Odgovor na poslaničko pitanje, Kabinet Ministra unutrašnjih poslova RCG, 08.04.1993. godine, br. 278/2, 08.04.1993, str. 2.³

Nikada niko nije odgovarao, niti se nalazi pod istragom zbog odobravanja ovog zločina, niti postoji i jedan dokument koji ukazuje da je bilo koja žrtva deportacije potraživana ili osumnjičena u Bosni i Hercegovini.

2. Tužilaštvo nije postupalo trinaest godina od zločina

Iako su razni državni organi i javnost od početka bili upoznati sa ovim slučajem, tužilaštvo nije iniciralo krivičnu istragu sve do 18.10.2005. godine:

- Mediji su u čitavom periodu od trinaest godina pisali o ovom događaju. Objavljene su čak i izjave službenika tuženog koji su učestvovali u akciji.⁴
- Skupština Republike Crne Gore je na zasjedanjima 1992. i 1993. raspravljala o deportaciji izbjeglica, postavljeno je i poslaničko pitanje Ministarstvu unutrašnjih poslova,⁵ na koje je Ministar naknadno dao gore navedeni Odgovor.⁶
- Članovi porodica deportovanih, počevši od 26. maja 1992. obaviještavali su o hapšenju tražeći pomoć i informacije od državnih funkcionera, npr. dr Asima Dizdarevića, potpredsjednika Skupštine, Momira Bulatovića, predsjednika RCG, Pavla Bulatovića, ministra unutrašnjih poslova, Nikolu Pejakovića, njegovog zamjenika, Slobodana Kalezića, predsjednika Crvenog krsta RCG i druge.⁷

³ Prilog, str. 13 ili <http://www.prelevic.com/Documents/Odgovor%20na%20poslanicko%20pitanje.doc>

⁴ *Pobjeda*, „Boka je sigurna“, 30.05.1992, *Pobjeda*, „Mobilnost za mir“, 08.06.1992, str. 3, Slobodan Pejović, *Radio Slobodna Evropa*, Haaška hronika, 23. jun 2004. Kopije ovih tekstova dio su dokaznog materijala prve tužbe podnijete 6.12.2004. kao i svih ostalih tužbi. Prilog, str. 22

⁵ Prilog, str. 27

⁶ Prilog, str. 13, <http://www.prelevic.com/Documents/Odgovor%20na%20poslanicko%20pitanje.doc>

⁷ Prilog, str. 33: Zapisnici o svjedočenju Emila Redžematovića u predmetu P. br. 851/2005; zapisnik o svjedočenju Sanje Bošnjak, u predmetu P. br. 3659/2004 (str. 42); Diane Borovac, u predmetu P. br. 193/05, u prilogu na str. 48; zapisnik o svjedočenju Vahide Isaković, P. br. 749/05, str. 56; zapisnik o svjedočenju Azre Lojo, P. br. 565/05, str. 66; zapisnik o svjedočenju Emine Čemo, P. br. 1237/06, str. 75;

- Danijela Stupar, supruga Alenka Titorića, kome se posle hapšenja i deportacije iz Herceg-Novog 27. maja 1992. izgubio svaki trag, pisala je tadašnjem premijeru RCG Milu Đukanoviću i 18. avgusta 1992. primila odgovor da je njen suprug izručen bosanskim Srbima radi razmjene za njihove zarobljene borce.⁸
- Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice intervenisala je kod crnogorskih vlasti da obustave dalje vršenje zločina i nastavila potragu za informacijama kod nadležnih organa u Crnoj Gori i 1994. godine.⁹
- Kancelarija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta u Podgorici u nekoliko navrata 1996. godine intervenisala je kod nadležnih organa Crne Gore pokušavajući da dobije obavještenja o sudbini nestalih lica.¹⁰
- Novinar istraživač Šeki Radončić objavio je detalje ovog zločina 1996. godine u knjizi „Crna kutija – policijska tortura u Crnoj Gori 1992 - 1996.“, u izdanju podgoričkog nedjeljnika *Monitor*.¹¹
- Hikmeta Prelo je u toku 1998. godine dva puta pisala tadašnjem predsjedniku RCG, Milu Đukanoviću, moleći za bilo kakvu informaciju o hapšenju i sudbini njenog sina, brata i zeta.¹²
- Pretresno vijeće Haškog tribunala donijelo je 15. 03. 2002. presudu upravniku fočanskog logora *Miloradu Krnojelcu*, predmet br. IT-97-25-T,¹³ u kome je u stavovima 190 i 191 utvrđena nezakonita deportacija izbjeglica Muslimana iz Herceg-Novog 25. maja 1992. u fočanski logor.
- 6. decembra 2004. godine podnijeta je prva od 37 tužbi za naknadu štete žrtvama deportacije sa punim opisom događaja i priloženim pismenim dokazima, koji su dostavljeni državnom tužiocu kao zastupniku tužene.¹⁴

⁸ Prilog, str. 99

⁹ *United Nations High Commissioner for Refugees*, Stocholm, Sweden, 22 November 1994, Prilog, str. 80.

¹⁰ Prilog, str. 81

¹¹ Prilog, str. 83

¹² Prilog, str. 89

¹³ Presuda je dostupna na internet adresi: <http://www.un.org/icty/bhs/cases/kjnojelac/judgements/020315/krn-tj020315b.htm>. Kada je tužilaštvo osporilo autentičnost zvanične internet prezentacije UN, punomoćnici porodica obezbijedili su od Tribunala primjerke presude za Osnovni sud u Podgorici i državnog tužioca.

¹⁴ Izbor ključnih pisanih dokaza podnijetih u tužbama za naknadu štete porodica deportovanih lica, Prilog str. 91 ili http://www.prelevic.com/deportacija_pisani_dokazi.htm

3. Pod pritiskom javnosti i tužbi žrtava sprovodi se neodgovarajuća istraga

- 18. oktobra 2005. Viši državni tužilac u Podgorici podnio je Zahtjev za sprovođenje istrage protiv šest lica zbog osnovane sumnje da su izvršili Ratni zločin protiv civilnog stanovništva.¹⁵
- Ovaj Zahtjev je podniet dva dana prije održavanja prvih ročišta po tužbama porodica žrtava deportacije.
- 20. oktobra 2005. Zahtjev je predstavljen javnosti tako što je istaknut u prilog zahtjeva države za prekid svih parničnih postupaka do okončanja krivičnog postupka, čije se pokretanje Zahtjevom tek iniciralo.¹⁶

Propusti Zahtjeva za sprovođenje istrage:

- **Nije predloženo izvođenje nijednog materijalnog dokaza**, uprkos mnoštvu isprava MUP-a Crne Gore na kojima su zasnovane tužbe porodica i koje su sve sa tužbama dostavljene državnom tužiocu;¹⁷
- **Ignorirani su do tada javno objavljeni dokazi** - dnevni list „Vijesti“ objavio je 24.08.2004. godine intervju sa Danijelom Stupar, suprugom nestalog Alenka Titorića pod naslovom „Tužiću državu Crnu Goru“, kao i faksimil pisma MUP-a u kome se doslovce kaže:

„Vaš suprug, Titorić Alemko, je uhapšen 26.05.1992. u Herceg-Novom, kao i još 34 lica, a na zahtjev Srpske Republike BiH i predat ovlaštenim radnicima SUP-a Srebrenica – Petru Mitroviću i Predragu Perendiću. **Istog dana predat je vojnoj policiji u Štabu TO u Bratuncu, gdje je trebalo da uđe u sastav grupe Muslimana za razmjenu za zarobljene srpske teritorijalce.**“¹⁸

Ovaj dokaz, podniet tužilaštvu i u tužbi od 6.12.2004. nije naveden u Zahtjevu za sprovođenje istrage od 18.10.2005. Danijela Stupar, kao ni druge porodice žrtava nikada nijesu dobile poziv tužilaštva da daju izjave ili na drugi način pomognu istragu.

Podnošenje svih tužbi žrtava deportacije, počev od prve tužbe podnijete 6.12.2004, pratilo je intenzivno interesovanje medija koji su prenosili izjave žrtava i izvode iz dokumenata.¹⁹

¹⁵ Prilog, str. 112

¹⁶ *Vijesti*, 21. oktobar 2005, str. 9, Prilog, str. 118

¹⁷ Izbor ključnih pisanih dokaza priloženih u tužbama, Prilog, str. 91

¹⁸ *Vijesti*, 24.08.2004, Prilog, str. 123

¹⁹ Prilog, str. 124, vidi i *Vreme*, 11. april 1994. na kraju Priloga

U junu 2005. godine novinar istraživač Šeki Radončić objavio je i lično dostavio Vrhovnoj državnoj tužiteljki primjerak knjige „Kobna sloboda – Deportacija bosanskih izbjeglica iz Crne Gore“, koja pored mnoštva izjava porodica žrtava i svjedoka deportacije takođe sadrži kopije nekoliko ključnih pisanih dokaza.²⁰

- **16 stradalih žrtava deportacije** predloženo je da se sasluša u svojstvu svjedoka, iako su u istom Zahtjevu navedeni kao žrtve zločina za koji se inicira istraga;²¹
- **„prinudno preseljenje“ navodi se kao jedina radnja izvršenja** Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, za što ne postoje ni indicije, a izostavlja se „uzimanje talaca“, „kolektivno kažnjavanje“, „protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja“, „lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje“, što su sve radnje izvršenja Ratnog zločina protiv civilnog stanovništva koje su nesumnjivo izvršene u ovoj policijskoj operaciji i o kojima postoji pisani dokazi;
- **ne navodi se deportacija grupe od 21 Muslimana iz Herceg-Novog u koncentracioni logor u Foči**, iako je ova činjenica navedena u nekoliko pisanih dokumenata MUP-a, koji su u tužbama žrtava podnijeti tužilaštvu, kao i u pomenutoj presudi Haškog tribunala Miloradu Krnojelcu iz 2002;²²
- **krug osumnjičenih se završava pri dnu komandnog lanca** ne obuhvatajući više državne funkcionere koji su morali biti upoznati s navedenom akcijom, imajući u vidu da su po službenoj dužnosti dobijali dnevne policijske biltene i imali zakonska ovlašćenja da izdaju obavezujuće naredbe.
- **Bez zahtjeva za određivanje pritvora** - ni poslije formalnog otvaranja istrage 23.02.2006. od strane Višeg suda u Podgorici, tužilaštvo nikada nije zahtijevalo od suda da odredi pritvor ni za jednog od osumnjičenih, što je krajnje neobično, ako se ima u vidu uobičajena praksa državnog tužioca u Crnoj Gori.

²⁰ Šeki Radončić, „KOBNA SLOBODA – Deportacija bosanskih izbjeglica iz Crne Gore“, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2005.

²¹ Imena pokojnika obeležena su na kopiji Zahtjeva crticom pored imena.

²² Presuda Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (Haškog tribunala) u predmetu *Tužilac protiv Milorada Krnojelca*, br. IT-97-25-T, Pretresno veće, 15.03.2002.²², st. 190 i 191: „Pretresno vijeće se uvjerilo da je tog datuma svjedok FWS-71 prevezen iz policijske stanice u Herceg Novom u KP dom u grupi od 21 zatočenika. Te ljude je na dolasku dočekala grupa od desetak uniformisanih lica. Ti vojnici počeli su da tuku zatočenike Muslimane jednog po jednog, kako su izlazili iz autobusa. Vojnici su ih postrojili uza zid KP doma i svakog su udarili kundakom puške. Vojnici su ih za vrijeme premlaćivanja psovali i vrijeđali...”

Navedeni propusti ukazuju da Zahtjev za sprovođenje istrage nije bio plod dugotrajnih i iscrpnih predistražnih radnji poslije trinaest godina od zločina, već da je sastavljen na brzinu, u cilju obustave parničnih postupaka koje su pokrenule žrtve protiv države Crne Gore. Ovaj Zahtjev nikada nije ispravljen ili dopunjen, po saznanju oštećenih.

4. Neobezbjedivanje dokaza i nepostupanje povodom uništavanja dokaza

- **MUP RCG**

Tužilaštvo je u tek u junu 2005. zahtijevalo izjašnjenje od MUP-a RCG o dokumentaciji u vezi deportacije u Republiku Srpsku jedne od žrtava i to *u vezi sa tužbenim zahtjevom članova porodice*, a ne za potrebe predistražnog postupka koji je tada, navodno, takođe bio u toku.²³ Odgovor MUP-a je da su se obratili CB Herceg Novi ali da ovaj Centar bezbjednosti ne posjeduje nijedan dokument u vezi deportacije izbjeglica u Srpsku Republiku BiH.²⁴

Tužilaštvo nikada nije pokrenulo postupak utvrđivanja odgovornosti bilo kog službenika MUP-a zbog uništavanja dokaza.

- **Skupština RCG**

U januaru 2005. godine, odgovarajući na zahtjev pravnih zastupnika porodica žrtava da im se omogući uvid u arhiviranu dokumentaciju Skupštine u vezi slučaja deportacije, sekretar Skupštine javno je priznao da su ključni dokazi o ovom zločinu, Informacija o mjerama preduzetim prema raseljenim licima iz 1992. i Odgovor na poslaničko pitanje iz 1993. godine, uništeni u oktobru 2004. kao „bezvrijedni registratorski materijal“, s obrazloženjem da su to dokumenti MUP-a, pa da Skupština nije obavezna da čuva dokumenta koje ona nije izdala.²⁵ Odobrenje za uništenje dato je 7. jula 2004. godine, tri dana pošto je u emisiji „Otvoreno“ RTCG otvoreno pitanje odgovornosti za deportaciju.²⁶

Nikada nije pokrenut postupak utvrđivanja odgovornosti službenika Skupštine za uništavanje dokumentacije od istorijskog značaja u trenutku kada je istraga slučaja ponovo aktuelizovana, kao ni odgovornih u Državnom arhivu koji su ovo uništavanje odobrili.

5. Konflikt interesa

²³ Prilog, str. 119 i str. 120

²⁴ Kopija ovog dokumenta takođe je priložena tužilaštvu u tužbama porodica, Prilog, str. 92

²⁵ *Vijesti*, 15. januar 2005, Prilog, str. 121

²⁶ Zapisnik o radu Komisije za odabiranje, izlučivanje i uništavanje bezvrijednog registratorskog materijala i predaju arhivske građe Državnom arhivu Crne Gore, sačinjen 2. decembra 2004. godine, Prilog, str. 122

Tuženu državu Crnu Goru u svim parničnim postupcima, pa tako i u svim postupcima koje su pokrenule žrtve deportacije, zastupa Vrhovna državna tužiteljka, odnosno njeni zamjenici. Na ovaj očigledan konflikt interesa, gdje se od iste osobe istovremeno očekuje da nepristrasno predvodi krivičnu istragu protiv državnih službenika za ratni zločin i istovremeno brani državu od tužbi žrtava istog zločina, nedavno su posebno ukazali zvaničnici Savjeta Evrope, zahtijevajući razdvajanje funkcija i uspostavljanje ustanove državnog pravobranioca kao jedan od preduslova za prijem RCG u ovu evropsku organizaciju.

U praksi je očigledno apsurdno postupanje Vrhovne državne tužiteljke i njenih zamjenika, koji u svim parničnim postupcima u potpunosti osporavaju tužbene zahtjeve porodica, insistirajući na:

- zastarjelosti tužbi za naknadu štete,²⁷
i
- nepostojanju uzročno-posljedične veze između protivpravnog lišenja slobode izbjeglica, njihove predaje neprijateljskoj vojsci za vrijeme rata i činjenice da ih je ta vojska odmah ili naknadno lišila života, odnosno mučila u logoru,²⁸

iako je isto tužilaštvo iniciralo krivično gonjenje za Ratni zločin protiv civilnog stanovništva

- koji ne zastarijeva,
a
- u prisustvu jasnih dokaza da su službenici MUP-a RCG prilikom isporučivanja izbjeglica na teritoriju Republike Srpske u potpunosti bili svjesni životne opasnosti kojoj ih izlažu:

- 1) Ministar unutrašnjih poslova RCG u Odgovoru na poslaničko pitanje detaljno opisuje tadašnje okolnosti u BiH koje su navele crnogorski MUP da obezbjedi svoje radnike od izlaganja ratnim dejstvima na teritoriji na koju su deportovali izbjeglice muslimanske nacionalnosti: „Iz razloga taktičke procjene da *obim i širina ratnih dejstava na području bivše BiH dovode u pitanje bezbjednost naših radnika* milicionara određenih za sprovođenje ovih lica dogovoreno je da radnici SUP-a Srebrenica dođu u Herceg Novi gdje je izvršena primopredaja.“ (kurziv naš).²⁹
- 2) Zastrašujuće izjave i postupanje službenika crnogorskog MUP-a, učesnika ove akcije, kao što su „da treba da izvade 2 kg muslimanskih očiju da predaju

²⁷ Uputstvo Vrhovnog državnog tužioca Osnovnom državnim tužiocu od 08.06.2005, Prilog, str. 129

²⁸ Zapisnik sa jednog nedavno održanog ročišta na kome je glavna rasprava zaključena, a gdje u završnoj riječi zamjenik Vrhovne državne tužiteljke ističe nepostojanje uzročno-posljedične veze, P.br. 851/2005, od 09.02.2007, Prilog, str. 130

²⁹ Izvod iz stava 2.1.2 tužbe članova porodice nestalog Alenka Titorića, koja je predata Osnovnom sudu u Podgorici 6.12.2004. godine.

Aliji“³⁰ mučenje kojem su izbjeglice bile izložene poslije hapšenja uz oštrenje bajoneta i prijetnje „Balije šta mislite šta će biti s vama“³¹ uz prijetnje nožem ispod grla,³² klanjem djeteta,³³ pokazuju da oni ne samo da su pretpostavljali šta će se njihovim žrtvama dogoditi, već su to i otvoreno priželjkivali.

- 3) Tekstovi objavljeni npr. u crnogorskom dnevnom listu *Pobjeda* u aprilu i maju 1992. dokazuju da je u vrijeme deportacije izbjeglica iz Crne Gore u KP Dom u Foči bilo opšte poznato da je u Foči bio rat, kao i da su vojne formacije Republike Srpske još sredinom aprila zauzele Foču.³⁴ Kopije ovih tekstova dostavljene su državnom tužilaštvu u svim predmetima pokrenutim po tužbama žrtava deportacije.

EPILOG

Uprkos svemu, postupanje državnog tužioca Republike Crne Gore može se bolje razumijeti ako se podsjetimo kako je sadašnji predsjednik nezavisne države Crne Gore, Filip Vujanović, u svojstvu Ministra pravde aprila 1994. komentarisao ključni pisani dokaz zločina, odgovor Ministra Pejakovića Danijeli Stupar da je njen muž upućen u BiH kao taoc za razmjenu ratnih zarobljenika:

„Ne znam šta bi mogao izjaviti o pismu ministra Pejakovića, iz prostog razloga što djelo opisano u inkriminisano pismu nije imalo dodira sa pravosudnim sudskim sistemom niti sa institucijama koje nadzire Ministarstvo pravde...“³⁵

Ipak je bilo i razmišljanja, časnih, i, na žalost, nemoćnih pravnika. Tako je profesor Pravnog fakulteta u Podgorici, dr Nebojša Vučinić, rekao: „Ovdje se radi o najflagrantnijem kršenju Konvencije o statusu izbjeglica, koju je Jugoslavija potpisala i ratifikovala i o ratnom zločinu protiv civilnog stanovništva“, a profesor beogradskog Pravnog fakulteta, dr Stevan Lilić: „na žalost, intonacija pisma ukazuje da nije reč o priznanju, jer ono podrazumeva kajanje, već o pukoj konstataciji, što je još gore. Stvara se utisak da je reč o rutinskoj, uobičajenoj akciji, što je kasnije i potvrđeno. Zato mi se čini da je ovaj akt *dokaz kliničke smrti pravne države kod nas.*“

³⁰ Svjedočenje Vahide Isaković u P. br. 1512/2006, Prilog, str. 56

³¹ Svjedočenje Ekrema Ćema u P. br. 1237/06, Prilog, str. 75

³² Svjedočenje Nihada Borovca u P. br. 193/05, Prilog, str. 48

³³ Izjava Have Bosno u spisima predmeta P.br. 851/2005.

³⁴ Prilog, str. 106.

³⁵ *Vreme*, 11. april 1994.